

شادابی و پویایی بشر در طول دوران زندگی فردی و اجتماعی، موهون نعمت «امید» و «انتظار» است. اگر انسان، به آینده امیدی نداشته باشد، زندگی برایش مفهوم چندانی نخواهد داشت. آدمی در پرتو همین انتظار و امید، رنج‌ها و گرفتاری‌ها را تحمل می‌کند.

«انتظار»، در لغت به معنای چشمداشت و چشم‌به‌راه بودن^۱ است؛ اما در اصطلاح، به معنای چشم‌به‌راه بودن برای ظهور و پاسبین ذخیره الهی و آماده شدن برای یاری او در برپایی حکومت عدل و قسط در سراسر گیتی است.

به بیان دیگر، «کیفیتی روحی است که باعث به وجود آمدن حالت آمادگی (انسان‌ها) برای آنچه انتظار دارند، می‌شود و ضد آن، یأس و ناامیدی است. هر چه انتظار بیشتر باشد و هر چه شعله آن فروزان‌تر و پر فروغ‌تر باشد، تحرک و پویایی او و در نتیجه آمادگی نیز بیشتر خواهد بود»^۲.

قرآن و انتظار

«وَيَقُولُونَ لَوْلَا أُنزِلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِنْ رَبِّهِ فَقُلْ إِنَّمَا الْغَيْبُ لِلَّهِ فَانْتَظِرُوا إِنِّي مَعَكُمْ مِنَ الْمُنْتَظِرِينَ»

«و میگویند: چرا از سوی پروردگارش آیتی بر او نیامد؟

پس بگو: به درستی که غیب در خصوص خداست، شما منتظر باشید که من نیز با شما از منتظرانم.

۲. «و ارتقبوا ائني معكم رقيب»^۴

«و چشم به راه باشید که من با شما چشم به راهم»

۳. «فانتظروا ائني معكم من المنتظرين»^۵

«پس منتظر باشید، من نیز همراه شما از منتظرانم»

جایگاه انتظار در فرهنگ شیعه

در یک بررسی کوتاه، روایاتی که سخن از انتظار گفته‌اند، به دو دسته کلی تقسیم می‌شود:

۱. انتظار فرج به معنای عام

در این معنا، آموزه‌های دینی بر آن است تا افزون بر بیان فضیلت «گشایش عمومی» و امید به آینده، و سوق انسان‌ها به این عرصه، نومیدی را نیز مورد نکوهش قرار داده، از ورود جوامع بشری به آن جلوگیری کند.

اهتمام آموزه‌های اسلامی در بیان معنای عام انتظار و امید، تا بدان حد بوده که از آن با بلندترین عنوان‌ها یاد نموده، ارزش‌های شگفت‌آوری برای آن ذکر کرده است. برخی از این عنوان‌ها بدین قرار است.

۱-۱. عبادت و بندگی

قرآن و اهل بیت علیهم‌السلام، به ما می‌آموزند که هدف از آفرینش، بندگی خداوند است.^۶

رسول گرامی اسلام صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم یکی از نمودهای این بندگی را انتظار گشایش دانسته، می‌فرماید:

إِنْتَظِرُ الْفَرَجَ عِبَادَةً^۷

انتظار فرج عبادت است.

از آن‌جا که بیشتر عبادت‌ها در شمار رفتار انسان است، می‌توان نتیجه گرفت این‌جا نیز مقصود از انتظار، مجموعه رفتاری خاص است.

۲-۱. برترین عبادت

برخی عبادت‌ها بر برخی دیگر برتری دارد؛ از این رو انجام آن، افزون بر آن، که مورد تأکید آموزه‌های دینی است، از پاداش افزون‌تری نیز برخوردار است و نقش آن، در سازندگی انسان بیشتر است.

رسول گرامی اسلام صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم پس از آن که انتظار فرج را در زمره عبادت‌های خداوند دانسته است، آن را یکی از برترین عبادت‌ها برشمرده، می‌فرماید:

أَفْضَلُ الْعِبَادَةِ إِنْتَظِرُ الْفَرَجَ؛^۸

برترین عبادت انتظار فرج است.

۳-۱. برترین کارها

گاهی آن را برترین کارهای امت پیامبر خاتم صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم معرفی می‌کند.

رسول گرامی اسلام صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم در این باره می‌فرماید:

أَفْضَلُ أَعْمَالِ أُمَّتِي إِنْتَظِرُ الْفَرَجَ مِنَ اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ؛^۹

برترین کارهای امت من، انتظار فرج از جانب خداوند است.

۴-۱. فرج بودن خود فرج

امروزه، از نظر دانش روانشناسی ثابت شده است امید داشتن، نقش بسیار مهمی در رفتارهای اجتماعی دارد. به بیان دیگر انتظار آینده‌ای روشن و درخشان، باعث می‌شود زندگی کنونی انسان نیز از روشنایی و پویایی برخوردار شود.

در برخی روایات مربوط به انتظار فرج به این حقیقت ارزشمند، این‌گونه اشاره شده است که خود انتظار فرج، نوعی فرج و گشایش است.

در این باره امام سجّاد علیه‌السلام فرمود:

إِنْتَظِرُ الْفَرَجَ مِنْ أَعْظَمِ الْفَرَجِ؛^{۱۰}

انتظار گشایش، خود از بزرگ‌ترین گشایش‌ها است.

۵-۱. برترین جهاد

در آموزه‌های دینی، جهاد و کوشش در راه خدا، یکی از مهم‌ترین رفتارهای فردی و گروهی مسلمانان معرفی شده است. آیات فراوانی از قرآن و روایات بسیاری از معصومان: به حقیقت این رفتار ارزشمند اشاره کرده است.

درباره اهمیت انتظار فرج - افزون بر آنچه مورد اشاره قرار گرفت - به روایاتی بر می‌خوریم که بسی شگفتی‌آور است و آن، این که انتظار را فقط «جهاد» که «برترین جهاد» دانسته است. از این نوع روایات نیز به خوبی استفاده می‌شود انتظار، از نوع عمل است. رسول گرامی اسلام صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم برترین جهاد بودن انتظار فرج را این‌گونه بیان فرموده است:

أَفْضَلُ جِهَادِ أُمَّتِي إِنْتَظِرُ الْفَرَجَ؛^{۱۱}

برترین جهاد امت من انتظار گشایش است.

در مقابل آموزه‌های بالا، یأس و ناامیدی از رحمت پروردگار، به شدت مذمت شده و در شمار گناهان بزرگ به حساب آمده است.^{۱۲}

۲. انتظار فرج به معنای خاص

در این معنا، انتظار به معنای چشم‌به‌راه بودن آینده‌ای با تمام ویژگی‌های یک جامعه، مورد رضایت خداوندی است که یگانه مصداق آن دوران حاکمیت آخرین ذخیره الهی وجود مقدّس حضرت ولی عصر علیه‌السلام است.

برای فرجش چه کردیم؟

الحکم الی کفر

انتظار پویا

بنیانگذار نظام اسلامی ایران، در بیاناتی ارزشمند پس از بیان برداشت‌های نادرست از انتظار، به شدت کسانی را که چنین تصوراتی دارند، مذمت کرده است.^{۱۶}

بنابراین منتظر راستین، برای چنان برنامه مهمی، هرگز نمی‌تواند نقش تماشاگر را داشته باشد؛ بلکه باید از هم اکنون به طور حتم در صف یاران آن حضرت قرار گیرد؛ چرا که ایمان به نتایج و عاقبت این تحوّل بزرگ، هرگز به او اجازه نمی‌دهد در صف مخالفان باشد و قرار گرفتن در صف موافقان نیز محتاج داشتن «اعمال پاک» و «روحی پاک‌تر» و برخورداری از «شهامت» و «آگاهی» کافی است.

پی‌نوشت:

۱. رک: دهخدا، علی اکبر، لغتنامه، کلمه انتظار.
۲. رک: موسوی اصفهانی، محمد تقی، مکیال المکارم، ترجمه: مهدی حائری قزوینی، ج ۲، ص ۲۳۵.
۳. یونس / ۲۰.
۴. (هود / ۹۳).
۵. اعراف / ۷۱.
۶. ذاریات (۵۱): آیه ۵۶.
۷. اربلی، کشف الغمّة فی معرفة الاثمة، ج ۲، ص ۱۰۱؛ شیخ طوسی، أمالی، ص ۴۰۵.
۸. شیخ صدوق، کمال‌الدین و تمام‌النعمة، ج ۱، ص ۲۸۷؛ رک: ترمذی، سنن، ج ۵، ص ۵۶۵.
۹. شیخ صدوق، عیون اخبار الرضا (علیه السلام)، ج ۲، ص ۳۶؛ شیخ صدوق، کمال‌الدین و تمام‌النعمة، ج ۲، ص ۶۴۴.
۱۰. طبرسی، احمدین علی، احتجاج، ج ۲، ص ۳۱۷؛ شیخ صدوق، کمال‌الدین و تمام‌النعمة، ج ۱، ص ۳۱۹.
۱۱. حرانی، حسن بن علی، تحف العقول، ص ۳۷.
۱۲. رک: سوره یوسف (۱۲): آیه ۸۷.
۱۳. شیخ کلینی، کافی، ج ۲، ص ۲۳، ح ۱۳.
۱۴. کشی، محمدبن عمر، رجال کشی، ص ۱۳۸.
۱۵. مطهری، مرتضی، قیام و انقلاب مهدی (علیه السلام)، ص ۵۴ (با تصرّف).
۱۶. موسوی خمینی، روح الله، صحیفه نور، ج ۲۱ (۱۴ فروردین ۱۳۶۷ ش).

برخی سخنان معصومان (علیهم‌السلام) در این باره این گونه است:
امام باقر (علیه‌السلام) - آن گاه که دین مورد رضایت خداوند را تعریف می‌کند - پس از شمردن اموری می‌فرماید:

...والتَّسْلِيمُ لِأَمْرِنَا وَالْوَرَعُ وَالتَّوَأُّعُ وَالتَّنَاطُرُ قَائِمِنَا...^{۱۳}

... و تسلیم به امر ما، و پرهیز کاری و فروتنی، و انتظار قائم ما...

امام صادق (علیه‌السلام) فرمود:

عَلَيْكُمْ بِالتَّسْلِيمِ وَالرِّدِّ إِلَيْنَا وَالتَّنَاطُرِ أَمْرِنَا وَأَمْرِكُمْ وَفَرَجِنَا وَفَرَجِكُمْ؛^{۱۴}

بر شما باد به تسلیم و رد امور به ما و انتظار امر ما و امر خودتان و فرج ما و فرج خودتان.

انواع انتظار

به رغم روشنی و قطعیت معنای راستین انتظار، تفاسیر و برداشت‌های مختلفی از آن ارائه شده است. بخش عمده این برداشت‌ها، مربوط به فهم اندیشوران و دانشمندان و بخش دیگر، مربوط به برداشت برخی شیعیان از مسأله انتظار است.

دو برداشت اصلی و عمده، در این زمینه، عبارت است از:

۱. انتظار صحیح و سازنده

انتظار سازنده، تحرک بخش و تعهدآور، همان انتظار راستینی است که در روایات، آن را «با فضیلت‌ترین عبادت» و «برترین جهاد امت پیامبر (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم)» دانسته‌اند.

فرهنگ راستین انتظار با سه رکن اساسی استوار است:

الف. نارضایتی و یا قانع نبودن از وضع موجود؛

ب. امید داشتن به آینده بهتر؛

ج. حرکت و تلاش برای گذر از وضع موجود و قرار گرفتن در وضع مطلوب.

۲. انتظار غلط و ویرانگر

انتظار ویرانگر، فلج‌کننده و بازدارنده که در واقع نوعی «اباحی‌گری» است، همواره مورد مذمت و سرزنش بزرگان دین قرار گرفته است و این بزرگان پیروان مکتب اهل بیت (علیهم‌السلام) را از آن پرهیز داده‌اند.

این نوع برداشت از ظهور و قیام مهدی موعود (علیه‌السلام) و این نوع انتظار فرج که به نوعی تعطیل در حدود و مقررات اسلامی منجر می‌شود و نوعی «اباحی‌گری» باید شمرده شود، به هیچ وجه با موازین

اسلامی و قرآنی وفق نمی‌دهد.^{۱۵}